

Anna Peck

Konstruowanie przeszłości: percepcja najnowszej historii Polski w podręcznikach amerykańskich

Przegląd Historyczny 99/3, 463-476

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANNA PECK

Center for the Humanities, Sciences and the Arts
Raleigh, North Carolina

Konstruowanie przeszłości: percepcja najnowszej historii Polski w podręcznikach amerykańskich

Sposób konstruowania obrazu przeszłości i prezentacji najnowszej historii Polski w amerykańskich podręcznikach szkolnych i akademickich stanowi wypadkową wielu różnorodnych czynników. Indywidualna percepcja historyków–autorów podręczników, wynikająca ze sposobu postrzegania rzeczywistości, reprezentowanych przez nich poglądów oraz systemów wartości wpływała na charakter kreślonego obrazu. Dodać do tego należy element kognitywny, zakres wiedzy i rodzaj literatury, jaką się posługiwali w przygotowaniu tekstu. Decyzja o ilości, jakości i kontekstach prezentowanego materiału, wybór tekstów źródłowych i ilustracji, ukazuje raczej subiektywizm indywidualnej percepcji, chociaż służyć ma obiektywnej prezentacji wydarzeń i informacji o ich znaczeniu. W miarę upływu czasu zmieniała się również perspektywa i ocena znaczenia wydarzeń. O ile Polska budziła ogromne zainteresowanie w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych XX w., to w najnowszych podręcznikach uwaga przesunęła się raczej w kierunku krajów Bliskiego i Dalekiego Wschodu.

Historia Polski prezentowana jest przez amerykańskie podręczniki szkolne i akademickie, używane w nauczaniu trzech przedmiotów: *World History* (albo *World Civilizations*), *European History* oraz *Western Civilization*. Przedmioty te wykładane są zarówno w wyższych klasach amerykańskich szkół średnich, jak na pierwszych latach studiów wyższych, czyli na niższych poziomach studiów uniwersyteckich, tzw. *undergraduate level*. W drugiej sytuacji, przedmiot stanowi część *curriculum* (przedmioty do wyboru, zarówno w studiach czteroletnich, jak i dwuletnich studiach zawodowych). Listy od kilku do kilkunastu podręczników, wykorzystywanych w procesie nauczania każdego z powyższych przedmiotów, sporządzane są i oficjalnie zatwierdzane przez władze uczelni lub stanowe władze oświatowe (*school boards*). Wybór jednego z nich należy najczęściej do indywidualnego wykładowcy czy nauczyciela. Oprócz względów merytorycznych istotne znaczenie ma także rodzaj umowy między wydawcą a uczelniami i władzami oświatowymi oraz cena podręcznika. Podręczniki szkolne kupowane są przez władze oświatowe i powierzane uczniom na okres roku. Z reguły są one znakomicie wydane, w twardej oprawie,

z kolorowymi ilustracjami. W wypadku podręczników akademickich, które nabywane są przez indywidualnych studentów, jakość wydania jest niższa, ale też cena bardziej przystępna.

Przedmioty *World History* oraz *European History* nauczane są na poziomie szkoły średniej (*high school*) w specjalnej kategorii *Advanced Placement* (AP). *AP program*, opracowany przez *College Board*, z siedzibą w Princeton, nie należy do właściwego, obowiązkowego programu szkolnego, ale do programu *college'u*. Oferowany jest uzdolnionym studentom, zainteresowanym zaawansowanym poziomem nauczania. W programach określany jest jako ekwiwalent kursu uniwersyteckiego¹. Zdany egzamin AP daje absolwentowi szkoły średniej zaliczenie tego przedmiotu na uczelni już w momencie rozpoczęcia przez niego studiów. W transkrypcie *college'u* czy uniwersytetu student ten otrzymuje zaliczenie w wymiarze trzech *credit hours*. Z kolei te same przedmioty nauczane już na uczelni trwają jeden lub dwa semestry, zależnie od oferowanego zakresu przedmiotów i dają analogiczną liczbę *credit hours*.

Niniejszy artykuł koncentruje się na analizie percepcji i prezentacji historii Polski po 1945 r., omawianej w amerykańskich podręcznikach używanych od początku lat dziewięćdziesiątych, a oferujących różnorodne, często ekstremalnie przeciwstawne interpretacje. Prezentowane tam problemy koncentrują się wokół kilku podstawowych zagadnień: społecznej opozycji wobec rządów komunistycznych, powstania i działalności „Solidarności”, tworzenia się demokratycznego państwa, roli politycznej i społecznej, odgrywanej przez Kościół Katolicki oraz politycznych, społecznych i teologicznych aspektów działalności papieża Jana Pawła II.

TRZY WERSJE HISTORII „SOLIDARNOŚCI”

1. WERSJA „HEROICZNA”

Wersja „heroiczna” koncentruje się na prezentacji jednego ludowego bohatera, cierpiącego dla sprawy demokracji i dokonującego niezwykłych czynów. Te trzy elementy, skromne pochodzenie społeczne, osobiste poświęcenie i podejmowane heroiczne akcje stanowią podstawę kreacji wizerunku bohatera. Lech Wałęsa doskonale pasował do takiego obrazu ludowego bohatera zmagającego z reżimem komunistycznym. Podręczniki prezentujące taką interpretację najnowszej historii podkreślają powszechne uznanie i szacunek, jakim Wałęsa cieszył się nie tylko w Polsce i Europie Wschodniej, ale i w skali międzynarodowej. Wersja „heroiczna” ulegała przeobrażeniom i weryfikacjom w ciągu ostatnich kilkunastu lat.

Podręcznik „*World History. The Human Experience*”, autorstwa Mounir Fara i Andrea Berens Karls, kilkakrotnie wznawiany, używany był najczęściej na pozio-

¹ <http://apcentral.collegeboard.com>, np. AP European History, Course Description, May 2006–May 2007, s. 3: *The AP course and exam in European History are intended for qualified students who wish to complete classes in secondary school equivalent to college introductory courses in European history* na s. 4 podkreśla, że: *All sections of the exam reflect college and university programs in terms of subject matter and approach*. Najnowsze informacje na temat programu i egzaminów zostały opublikowane w: *College Board Advanced Placement Program, AP European History. 2007–2008 Professional Development, Workshop Materials*, cz. 1: *Special Focus: Whose History Is It?*; cz. 2: *Exam Resources and Program Information*, Princeton 2007.

mie *high school* w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych². Książka wydana jest w dwóch wersjach — podstawowej na użytek uczniów oraz drugiej, dla nauczycieli i wykładowców. Autorzy podręcznika prezentują „heroiczną” wersję wydarzeń w Polsce, poczynając od formowania się opozycji w latach siedemdziesiątych. Interpretacja wydarzeń społeczno-politycznych koncentruje się na elementach emocjonalnych. Mowa jest o społecznym oburzeniu, niezadowoleniu, uczuciach religijnych katolickiego społeczeństwa polskiego w realiach komunistycznego państwa, narodowej dumie z wyboru Polaka papieżem, prowadzącej do ugruntowania nastrojów nacjonalistycznych, powszechny entuzjizm społeczeństwa z powodu zwycięstwa strajków 1980 r. i utworzenia „Solidarności”.

Rolę głównego bohatera w tej interpretacji najnowszej historii odgrywa Lech Wałęsa. Jego postać i działalność stanowi centrum wykładu na temat przeobrażeń w Polsce. Fotografia, zamieszczona w podręczniku, przedstawia Wałęsę, przemawiającego do tłumu zgromadzonego w stoczniowej hali po zwycięskim strajku w 1980 r. Informacja, zamieszczona przy zdjęciu, akcentuje elementy martyrologiczne — Wałęsa za swą opozycyjną działalność wobec rządu był brutalnie prześladowany i wielokrotnie więziony. Jego nieugięta postawa spowodowała, że w niepodległej Polsce został pierwszym demokratycznie wybranym prezydentem. Podręcznik podkreśla niezwykłość kariery Wałęsy, od elektryka, robotnika stoczniowego, poprzez przewodniczącego pierwszego niezależnego związku zawodowego do prezydenta kraju³.

Heroiczny charakter mają też informacje w tekście podręcznika. W rozdziale „The Crumbling Wall” autorzy charakteryzują Wałęsę jako najważniejszego i niepodważalnego lidera ruchu. To właśnie on doprowadził strajk w stoczni do niebywałego zwycięstwa (*a remarkable victory*); pod jego przywództwem (*under Walesa's leadership*) „Solidarność” przekształciła się z ruchu związkowego w szeroki ruch polityczny, żądający wolnych wyborów i demokratyzacji życia politycznego. Pomimo wprowadzenia stanu wojennego i delegalizacji „Solidarności”, *Walesa and others continued their activities underground*⁴.

Ważnym elementem heroicznej percepcji postaci i roli Lecha Wałęsy jest akcentowanie przyznanej mu Pokojowej Nagrody Nobla. Taka sama nagroda została przyznana w 1964 r. amerykańskiemu bohaterowi walki o prawa obywatelskie, *Civil Rights Movement*, Martinowi Lutherowi Kingowi. Obaj, King i Wałęsa, wybrali drogę walki o prawa bez użycia przemocy. W edycji podręcznika przeznaczonej dla wykładowców dołączone jest wyjaśnienie znaczenia tego wyróżnienia. Instrukcja dla wykładowcy brzmi: *Tell students that the Polish government harassed Lech Walesa and other union activists and criticized the awarding of the Nobel Peace Prize to Walesa in 1983. Fearing involuntary exile, he decided not to go to Stockholm to receive the prestigious award.* Uczniowie i studenci są zachęceni do przedyskutowania uzasadnienia motywów nadania Wałęsie

² M. Farah, A. B. Karls, *World History. The Human Experience. Teacher's Wraparound Edition*, New York 1992.

³ *Ibidem* s. 938: *Lech Walesa addresses a Solidarity meeting. His career has been remarkable—starting as an electrical worker at a shipyard; becoming president of the nation's first independent trade union, facing jailings and threats of violence; and triumphing to become Poland's first democratically elected president in the postwar era.*

⁴ *Ibidem*, s. 939.

tej nagrody, tekst oferuje nie tylko wzór pytania, ale także prawidłowej odpowiedzi⁵.

Mounir Farah i Andrea Berens Karls konkludują: *Although Solidarity's activities were not immediately successful, the courage of its members inspired people in other Eastern European countries. Walesa became a symbol of freedom and an international hero*⁶. Heroiczna wersja najnowszych dziejów Polski prezentowana jest na tle sytuacji w całym bloku socjalistycznym. Wałęsa, który stał się „międzynarodowym bohaterem” zainspirował opozycję w innych krajach. Pod koniec dekady *the revolt spread across Eastern Europe*, między innymi na zaledwie wspomnianą „aksamitną rewolucję” w Czechosłowacji⁷.

Kolejna, zmieniona i poprawiona edycja tego podręcznika z 1997 r. w dalszym ciągu prezentowała wizję heroiczną, ale kontekst uległ zmianie. Lech Wałęsa, jako lider „Solidarności” i pierwszy demokratycznie wybrany prezydent Polski, w dalszym ciągu określany jest jako *a symbol of freedom and an international hero*⁸. Jednak zdjęcie, zamieszczone w podręczniku pokazuje już nie młodego, energicznego działacza „Solidarności”, ale dojrzałego polityka z połowy lat dziewięćdziesiątych. Autorzy zmienili również konkluzję tej części rozdziału. Już nie Wałęsa i „Solidarność” postrzegani są jako wyłączni inicjatorzy lawinowych przemian w Europie Wschodniej, chociaż przyznają im inspiracyjną rolę, ale także piszą o znaczeniu polityki przemian, zainicjowanej przez Michaiła Gorbaczowa.

Pod koniec XX i na początku XXI w. percepcja heroicznego roli Wałęsy, a także roli Polski w procesie obalania komunizmu i demokratyzacji wschodniej Europy ulegała znacznym przeobrażeniom. Z reguły była teraz prezentowana w kontekście wydarzeń w innych krajach regionu. „Rok Cudu” („A Year of Miracles”) zawiera szerszą prezentację rozwoju sytuacji na Węgrzech, NRD, Czechosłowacji, z rozbudowaną informacją o roli Vaclava Havla, który przejmował funkcję innego typu, bohatera intelektualnego. Wydarzenia polskie w tak skonstruowanej wizji sytuacji zajmowały tyle samo miejsca, co wydarzenia w Czechosłowacji. Jackson J. Spielvogel w podręczniku z 2003 r. pisał o zmieniającej percepcji bohatera trudnościach ekonomicznych i społecznych, na jakie napotkał Lech Wałęsa jako prezydent Polski. W konsekwencji: *at the end of 1995, Aleksander Kwasniewski, a former Communist, defeated Walesa and became a new president. He has continued Poland's move toward an increasingly prosperous free market economy*⁹.

2. WERSJA „INTELEKTUALNA”

Deprecjacja bohatera ludowego prowadziła, począwszy od połowy lat dziewięćdziesiątych, do poszukiwania nowego typu bohatera–intelektualisty. O ile nazwisko Wałęsy, jako przywódcy „Solidarności”, w dalszym ciągu pojawia się we wszystkich podręcznikach, miejsce bohatera przejął najczęściej Vaclav Havel. Przykładem takiej wersji interpretacji intelektualnej jest prezentacja problemu przez wydawnictwo Holt, Rinehart i Winston

⁵ Ibidem, s. 938: *Question: „Why do you think Walesa was awarded the Nobel Peace Prize?” Answer: „Although Walesa helped to stir up tensions and occasional violence, his actions were seen as leading toward peace because he was fighting for the restoration of democratic freedom”.*

⁶ Ibidem, s. 939.

⁷ Ibidem, s. 939–40.

⁸ M. A. Farah, A. B. Karls, *World History. The Human Experience*, New York 1997, s. 1004–1005.

⁹ J. J. Spielvogel, *Glencoe World History*, New York 2003, s. 880.

z roku 2000¹⁰. Rozwój sytuacji w Polsce od lat siedemdziesiątych, zajmuje tutaj niemal tyle samo miejsca, co „aksamitna rewolucja” w Czechosłowacji. Lech Wałęsa został krótko określony jako bezrobotny elektryk (*an unemployed electrician*), przywódca strajków w 1980 r. Jest to jedyna informacja na temat Wałęsy i jego roli. Później tekst mówi bardzo ogólnie o protestujących, którzy założyli związek zawodowy „Solidarność”. Zachęceni przez politykę *glasnosti* Gorbaczowa, prowadzili akcje protestacyjne aż do obalenia rządów komunistycznych w Polsce w 1989 r. Za przykładem Polski podażyła Czechosłowacja. Strajk generalny robotników i demonstracje uliczne zmusiły rząd do ustąpienia i wkrótce potem narodowy parlament wybrał nowym prezydentem Vaclava Havla. Wcześniejsze miejsce Pokojowej Nagrody Nobla dla Wałęsy i zasad walki bez użycia przemocy polskiej „Solidarności”, stopniowo było zastępowane przez „aksamitną rewolucję”.

Uwaga autorów podręcznika koncentruje się tutaj na sylwetce Havla. Tekst zawiera jego zdjęcie jako osoby tworzącej historię (*History Maker*). Havel jest prezentowany nie tylko jako znakomity dramaturg i poeta, ale także wieloletni przywódca dysydentów politycznych, walczący z władzą komunistyczną. Rząd Czechosłowacji nazywał go *threat to national security*, zakazywał działalności pisarskiej i więził. Havel jeszcze na krótko przez zostaniem prezydentem, przebywał w więzieniu. Pokojowe, łagodne przejście od totalitarnego komunizmu do systemu demokratycznego, zyskało nazwę *Velvet Revolution*¹¹.

Pojawiła się także inna wersja intelektualna, tym razem wyrosła na gruncie polskiej „Solidarności”, a przywódcą–intelektualistą jest Adam Michnik. W taki sposób potraktowali problem J. M c K a y, B. H i l l, J. B u c k l e r, P. B u c k l e y E b r e y. Informacja o roli Wałęsy, jako przywódcy strajków w sierpniu 1980 r., została tu ograniczona do jednego zdania: *Led by a feisty electrician and devout Catholic named Lech Walesa, the workers organized an independent trade union that they called »Solidarity«*¹². Dalej krótko, w jednym paragrafie, przedstawiono wprowadzenie stanu wojennego przez generała Wojciecha Jaruzelskiego, negocjacje „okrągłego stołu”, wygrane przez „Solidarność” wybory parlamentarne w czerwcu 1989 r. i zaprzysiężenie pierwszego niekomunistycznego premiera. Lech Wałęsa — zarówno w kontekście Pokojowej Nagrody Nobla, jak prezydentury — nie został już wspomniany. Podobna prezentacja została zaoferowana studentom przez Jacksona J. Spielvogela w jego podręczniku „Western Civilization”, w którym autor zamieścił fragmenty przemówień Havla jako teksty źródłowe¹³.

Najciekawsze z punktu amerykańskiej percepcji najnowszej historii Polski jest jednak piąte wydanie podręcznika „A History of World Societies” z roku 2000. Prezentuje ona Adama Michnika jako głównego bohatera opozycji antykomunistycznej, a jako teksty

¹⁰ *Holt World History. The Human Journey. Annotated Teacher's Edition*. A. Austin 2000, s. 960. W innej wersji tegoż podręcznika: S. E. R a m i r e z, P. S t e a r n s, S. W i n e b u r g, *Holt World History. Human Legacy*, Orlando–Austin–New York–San Diego, London 2007, s. 892–892, przeznaczonego dla uczniów szkół średnich dla potrzeb obowiązkowego poziomu nauczania historii, powtórzona została taka sama interpretacja wydarzeń. Autorzy zestawili tutaj trzy zdjęcia, przedstawiające manifestację pod znakiem „Solidarności”, starcie policji z manifestantami w Rumunii oraz kontrastujące z nimi swą masowością wielotysięczne zgromadzenie w Pradze pod czeskim sztandarem. W tekście wyróżnili terminy „Solidarność” (*Solidarity*) oraz „Aksamitna Rewolucja” (*Velvet Revolution*).

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, s. 1058.

¹³ J. M c K a y, B. H i l l, J. B u c k l e r, P. B u c k l e y E b r e y, *A History of World Societies*, wyd. 5, Boston 2000, s. 1058–1059; J. J. S p i e l v o g e l, *Western Civilization. Comprehensive Volume*. Belmont 2000, s. 886, 888.

źródłowe wykorzystano obszerne fragmenty jego publikacji. Zamieszczona na końcu rozdziału część źródłowa nosi tytuł „Listening to the Past”, czyli „słuchanie przeszłości”. Tekst Adama Michnika został tutaj zatytułowany „A Solidarity Leader Speaks from Prison”. Tytuł więc jednoznacznie określa właśnie Michnika, a nie Wałęsę, jako przywódcę — a nie jednego z przywódców — „Solidarności”. Wprowadzenie do tekstu informuje, że siła „Solidarności” wynikała z szerokiej bazy społecznej, na której został zbudowany. W jej skład wchodził bowiem zarówno czołowi intelektualiści, masy robotnicze oraz Kościół katolicki. Drugim elementem siły „Solidarności” była zasada nieużywania przemocy w walce o przeobrażenia społeczno-polityczne (*through nonviolent action*)¹⁴. Następnie mowa jest o krytyce ze strony radykalnego skrzydła „Solidarności” wobec metod przywódczych Wałęsy, decyzji walki bez użycia siły. Michnik, stosując argumentację historyczną i filozoficzną, uzasadnia słuszność takiego wyboru.

J. McKay, B. Hill, J. Buckler, P. Buckley Ebrey przedstawiają jednakże we wstępie Lecha Wałęsę i Adama Michnika, jako dychotomiczne przeciwieństwo. Wspólnym mianownikiem była jedynie wspólnie wyznawana zasada niestosowania przemocy. Wałęsa jest zaprezentowany wyłącznie jako wykwalifikowany robotnik i gorliwy katolik (*skilled electrician and a devout Catholic*), podczas gdy postać Michnika stanowi nie tylko jego przeciwieństwo, ale równocześnie bardziej złożoną osobowość, posiadającą barwny życiorys. Intelektualista, z wykształcenia historyk, który ze względu na swą opozycyjną działalność nie uzyskał prawa nauczania i pracował jako robotnik w fabryce, był politycznie rozczarowanym komunistą (*an intellectual and disillusioned communist*). Autorzy kreślą biografię polityczną Michnika, pisząc o jego udziale w studenckich strajkach 1968 r., założycielskiej roli w KOR (*the Committee for the Defense of Workers*), aresztowaniu w grudniu 1981 r. wraz z innymi przywódcami „Solidarności”. Jest też błędna informacja, że pozostawał w więzieniu aż do lipca 1994 r. Zdjęcie pokazuje Michnika na sali sądowej (w towarzystwie milicjanta) w czasie procesu w 1984 r.¹⁵

Przytoczony tekst źródłowy, „Listy z więzienia” („Letters from Prison”), określone jako ważne i kształtujące opinie (*influential*), pochodzi z opublikowanej w Stanach Zjednoczonych książki Adama Michnika¹⁶. Autor wyjaśnia w nim, dlaczego „Solidarność” odrzuciła przemoc jako metodę walki. Analizując sytuację historyczną, stworzoną w wyniku rewolucji francuskiej czy bolszewickiej, podkreślał nieuniknioną przemoc i terror, jaka była ich konsekwencją. Ideologia „Solidarności” była, według Michnika, bliższa raczej rewolucji amerykańskiej. Zasada nieużywania przemocy nie stanowi jednak ideologii pacyfistycznej, odrzucającej sens cierpienia. „Solidarność” podążała raczej śladami Gandhiego i Martina Luthera Kinga. Porównał sens ich śmierci do śmierci polskich górników z kopalni „Wujek”. Michnik odpowiada tutaj na zarzuty „fundamentalistów” w ramach „Solidarności”, odrzucających możliwość dialogu i kompromisu. Wyraża poparcie dla deklaracji Wałęsy o otwartości na dialog. Doświadczenie historyczne dowodzi, że demokracja rodzi się raczej z reform, negocjacji niż z rozlewu krwi, akcji gniewnego tłumu i ulicznych egzekucji.

¹⁴ J. McKay, B. Hill, J. Buckler, P. Buckley Ebrey, op. cit., s. 1080.

¹⁵ Ibidem, s. 1080–1081.

¹⁶ A. Michnik, *Letters from Prison and Other Essays*, tłum. Maya L a t y n s k i, Berkeley and Los Angeles 1985.

Studenci, po przeczytaniu tekstu, powinni odpowiedzieć na trzy pytania. Po pierwsze, jakimi argumentami posługuje się Michnik i czy są one przekonujące. Po drugie, w jaki sposób jego studia historyczne wpłynęły na jego sposób myślenia, czego nauczył się studiując historię. Po trzecie, studenci mają przeanalizować jego stosunek do przywódców komunistycznych w Związku Radzieckim i Polsce. Postawione pytanie dotyczy rodzaju proponowanej polityki i jej uzasadnienia¹⁷. Nazwisko Michnika pojawia się w każdym z pytań. Taka forma prezentacji ma dowodzić siły intelektualnego aspektu polskiego ruchu opozycyjnego.

3. ZMAGANIA RZĄDU Z OPOZYCJĄ

W ciągu ostatnich lat dominuje jeszcze inna wersja prezentacji wydarzeń z najnowszej historii Polski. Działalność opozycji pozostaje w ścisłym związku z istniejącą sytuacją społeczno-polityczną, wynikającą z działań władz państwowych. W konsekwencji podręczniki dostarczają nie tylko zwięzłych charakterystyk Polski w czasach rządów poszczególnych pierwszych sekretarzy KC PZPR, ale często punkt ciężkości przenosi się na zmagania rządu z opozycją. Sytuacja polska przedstawiana jest w tym wypadku w perspektywie międzynarodowej i wydarzeń zachodzących w Związku Radzieckim.

W podręczniku Thomasa Greera i Gavina Lewisa, Polska należy do państw satelickich o historycznie ukształtowanych sentymentach antyrosyjskich. Podobnie, jak inne państwa „bloku socjalistycznego” stanowiła rodzaj buforu w radzieckim systemie strategicznym i traktowana była jako *defensive buffer against the West*¹⁸. Świadomość radzieckiej racji stanu wpływała na zachodnią percepcję sytuacji w Polsce. Istniało zrozumienie, że program i działalność związku zawodowego „Solidarność” z Lechem Wałęsą na czele mogły być postrzegane jako zagrożenie interesów radzieckich. Politycy zachodnioeuropejscy, według tej interpretacji, obawiali się użycia radzieckiej siły militarnej w Polsce, a niebezpieczeństwo takie umacniało z kolei pozycję amerykańską w Europie. Okazało się jednak, że *the Polish government was able to repress Solidarity, temporarily, by placing the country under martial law*¹⁹. Autorzy interpretują więc wprowadzenie stanu wojennego jako nie tylko zażegnanie niebezpieczeństwa grożącego Polsce, a wynikającego z możliwości użycia wojska przez Związek Radziecki, ale także zapobieżenie do konfliktu na skalę europejską, a nawet globalną.

Donald Kagana, Steven Ozment, Frank Turner prezentują z kolei wydarzenia w Polsce w kontekście zmagania komunistycznego rządu z opozycją. Analizują po kolei przywódców Polski, to znaczy pierwszych sekretarzy partii nazywanej tutaj Polish Communist Party. Autorzy wyjaśniają, że pomimo polityki większej otwartości na Zachód, wymiany handlowej i kulturalnej, władze PRL nie mogły uniknąć kłopotów. Charakteryzują rządy Władysława Gomułki jako pasmo problemów ekonomicznych, braku żywności i dóbr konsumpcyjnych. Podczas dekady Gierka *the Polish economy made very little pro-*

¹⁷ J. McKay, B. Hill, J. Buckler, P. Buckley Ebrey, op. cit., s. 1081.

¹⁸ Th. H. Greer, G. Lewis, *A Brief History of the Western World*, wyd. 8, Orlando 2002, s. 662.

¹⁹ Ibidem.

gress, w dalszym ciągu brakowało żywności i dóbr konsumpcyjnych²⁰. Strajki, które rozpoczęły się w gdańskiej stoczni wkrótce objęły cały kraj. Wałęsa nazwany jest najważniejszym z przywódców strajkowych, ale z podkreśleniem, że tylko jednym z wielu (*Lech Walesa and the other strike leaders*)²¹. Autorzy dalej powracają do informacji o działaniach strony rządowej. Zaraz po zakończeniu strajków, z precyzyjną datą 6 września, Gierek został zdymisjonowany ze stanowiska szefa partii (*the head of the Polish Communist Party*) i zastąpiony przez Stanisława Kanię. Precyzję tych informacji podkreśla fakt podawania dat życia kolejnych pierwszych sekretarzy — np. Gierek urodzony w 1913 r., Kania w 1927, a Jaruzelski w roku 1923.

Zdobycze Solidarności sprowadzają się w tym ujęciu do dwóch podstawowych kwestii: stworzenia niezależnego od państwa związku zawodowego i przywrócenia pozycji Kościoła katolickiego. Dostęp Kościoła do środków masowego przekazu, radia i telewizji, rozpoczęcie nadawania transmisji mszy, stanowił przełom w dotychczasowym państwowym monopolu i cenzurze w tej dziedzinie. Okres 1980–1981 nazywa *extraordinary Polish experiment*, zakończony wprowadzeniem stanu wojennego. Tekst wyjaśnia, że *The Polish military leaders succeeded — they acted to preserve their own position and perhaps to prevent a Soviet invasion similar to the one in Czechoslovakia in 1968*. Interpretacja taka podąża śladami opinii, wyrażonych wkrótce po ogłoszeniu stanu wojennego przez niektórych polityków, takich jak kanadyjski premier Pierre Trudeau czy amerykański historyk i dyplomata, były ambasador w Moskwie George Kennan. Wskazywali oni na radykalizm „Solidarności”, brak realizmu politycznego, który prowadzić mógł do tragicznych konsekwencji²².

Autorzy podręcznika, podążając drogą „wersji rządowej”, zamieścili adekwatne do niej teksty źródłowe. W książce Kagana zaprezentowany został fragment przemówienia generała Jaruzelskiego z 13 grudnia 1981, ogłaszającego wprowadzenie stanu wojennego. Centralną postacią stał się więc Wojciech Jaruzelski, określony jako *the premier of Poland and the head of the Polish Communist Party*. Autorzy prezentują studentom racje rządowe, stawiając pytania do analizowanego tekstu dotyczące motywacji wprowadzenia stanu wojennego. Pytają o wydarzenia, które do tego doprowadziły, o sposób użycia przez Jaruzelskiego czynnika lęku przed anarchią oraz elementu zagrożenia inwazją radziecką. Ostatnie pytanie sugeruje, że Jaruzelski wprowadzając stan wojenny zapobiegł większemu nieszczęściu²³.

²⁰ D. Kagan, S. Ozment, F. M. Turner, *The Western Heritage since 1300*, wyd. 6, Upper Saddle River N. J., Prentice Hall 1998, s. 1111–1112; podobne ujęcie w najnowszej wersji podręcznika, D. Kagan, S. Ozment, F. M. Turner, *The Western Heritage since 1300*, AP Edition, wyd. 9, Upper Saddle River, New Jersey 2007. Autorzy zaznaczają jednakże, że: *AP and Advanced Placement Program are registered trademarks of the College Board, which was not involved in the production of, and does not endorse, this book*.

²¹ Ibidem, s. 1113.

²² <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,954988-1,00.html> z 1 lutego 1982: *Canadian Prime Minister Pierre Trudeau stated that martial law „isn't bad” if it prevents civil war. George Kennan, a former U. S. Ambassador to Moscow, suggested that Poland's latest tragedy might have been avoided if only Solidarity had been content „to rest for a while on its laurels” instead of pushing the „semiparalyzed Communist government” to the wall.*

²³ D. Kagan, S. Ozment, F. M. Turner, *The Western Heritage*, s. 1112: *What events in Poland had led to this imposition of martial law? How did Jaruzelski use fear of disorder to justify his action? — Are there any indications in this statement that Jaruzelski may have feared a Soviet invasion of Poland if the Polish Communist government did not itself take action?*

Porażka polskich komunistów wynikała, według tej interpretacji, nie z represji politycznych, ale z nieumiejętności rozwiązania ważnych problemów ekonomicznych kraju²⁴. Autorzy powtórzyli tezę o ekonomicznych przyczynach niepowodzenia rządów komunistycznych kilka stron dalej, w rozdziale: „1989: Year of Revolution in Eastern Europe”. Omawiając sytuację w Polsce w latach osiemdziesiątych, akcentowali problemy ekonomiczne i wynikające stąd niezadowolenie społeczne: *Poland's economy continued to deteriorate, demonstrating there, as elsewhere, the inability of communist governments to deliver economic growth and prosperity*²⁵. Omawiając wydarzenia końca lat osiemdziesiątych i proces przemian politycznych w Polsce, autorzy kontynuowali tę samą prezentację dziejów. Trudności ekonomiczne oraz przemiany polityczne w Związku Radzieckim stanowią tu bazę dla rosnącej popularności opozycji. Rząd komunistyczny podejmuje w 1987 r. decyzję o amnestii i uwalnia aresztowanych działaczy „Solidarności”. Wskazują, że przebieg wydarzeń stanowił zaskoczenie dla działaczy opozycji.

W tym ujęciu inicjatywa należała do Jaruzelskiego. To właśnie on inicjuje reformy polityczne, oczywiście za zgodą strony radzieckiej (*with the tacit consent of the Soviet Union*)²⁶. Jaruzelski odwołał stan wojenny i zapowiedział reformy. Wreszcie to Jaruzelski, w rezultacie negocjacji z Lechem Wałęsą, przywódcą zwycięskiej w wyborach „Solidarności”, mianował Tadeusza Mazowieckiego pierwszym niekomunistycznym premierem polskiego rządu. Autorzy dodają w ostatnim, podsumowującym rozdziale zdaniu: *The appointment was made with the express approval of Gorbachev*²⁷. W tym krótkim, zaledwie półstronicowym fragmencie, pojawiają się tylko trzy polskie nazwiska. Charakterystyczne, że nazwisko Jaruzelskiego pojawia się aż cztery razy, podczas gdy Wałęsy tylko dwa, a Mazowieckiego raz.

ROLA KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO

Przeobrażenia, zachodzące od połowy lat siedemdziesiątych autorzy podręczników postrzegają jako rezultat kilku podstawowych czynników — niewydolności ekonomicznej polskiego systemu komunistycznego, w wyniku której nasilało się niezadowolenie społeczeństwa oraz jako konsekwencję zachowania silnej pozycji przez antykomunistyczny Kościół katolicki i jego oddziaływanie na społeczeństwo polskie. Zgodnie przypisują szczególną rolę w intensyfikacji procesu dezintegracji systemu wyborowi na papieża kardynała Karola Wojtyły. Wskazują, że jego wizyty w Polsce wzbudzały nie tylko entuzjazm, ale też zmieniały nastroje społeczne. Za najważniejsze uznają pierwsze wizyty, zwłaszcza tę z czerwca 1979 r., określaną jako początek „polskiego cudu” (*Polish miracle*) oraz z 1987 r., gdy odwiedził Gdańsk, siedzibę „Solidarności”²⁸.

Podręczniki zgodnie podkreślają, że wydarzenia lat osiemdziesiątych były możliwe dzięki niezachwianej pozycji Kościoła w ciągu całego okresu powojennego, pomimo podejmowanych przez komunistów prób ograniczenia tej roli. Mounir Farah i Andrea Berens Karls w edycji „National Geographic”, podkreśla tę niezachwianą silną pozycję

²⁴ Ibidem, s. 1113

²⁵ Ibidem, s. 1145.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem.

²⁸ J. McKay, B. Hill, J. Buckler, P. Buckley Ebrej, op. cit., s. 1057.

Kościola. Według ich prezentacji, był on krótko prześladowany w okresie stalinowskim. Zaogniło to tylko konflikty społeczne, zakończone protestami 1956 r. Nowy przywódca Polski, Władysław Gomułka, nie tylko uwolnił więźniów politycznych, wycofał się z kolektywizacji w rolnictwa, ale także złagodził politykę represji (*eased relations with the Catholic Church*)²⁹. Rozwój opozycji w latach siedemdziesiątych jednoznacznie wiąże z jej wsparciem przez Kościół: *continued economic problems led to food riots in 1976 and the growth of an underground anti-Soviet movement, aided by the Catholic Church*³⁰. W bardzo podobny sposób akcentuje rolę Kościoła Katolickiego podręcznik autorstwa Donalda Kagana, Stevena Ozmenta i Franka Turnera. Tutaj także na pierwszym miejscu wśród reform Gomułki było pojednanie z Kościołem (*Gomułka made peace with the Roman Catholic Church*)³¹.

JAN PAWEŁ II

Jan Paweł II postrzegany jest w dwóch kategoriach. W pierwszej, wspomnianej powyżej, przedstawiany jest jako „polski papież”, z podkreśleniem jego polskości nie tylko z racji pochodzenia, ale i zaangażowania w wydarzenia w Polsce, przede wszystkim w proces obalania komunizmu. W drugiej kategorii interpretacji, postrzegany jest przede wszystkim jako zwierzchnik Kościoła katolickiego, z akcentowaniem powszechności Kościoła i nurtujących go problemów. Pierwsza kategoria dominowała na początku lat dziewięćdziesiątych, zwłaszcza w „heroicznej” wersji „Solidarności” i działalności opozycji antykomunistycznej. Podkreślano młody wiek papieża w chwili wyboru, fakt, że był pierwszym nie-Włochem od 1523 r. i pierwszym zwierzchnikiem Kościoła pochodzącym z kraju komunistycznego. Zamieszczają też charakterystyczne pytania, np.: *Why did his elevation have been a big political impact on Poland?* Sugerowana odpowiedź brzmi: *He inspired nationalistic pride, and rallied the Poles*³². Inna edycja tego podręcznika informuje: *The elevation of Pope John Paul II, a staunch anti-Communist, inspired confidence among the largely Catholic Poles and enabled them to take further steps toward liberation from Communist control*³³.

W nowszych podręcznikach dominuje raczej druga kategoria interpretacji, zawsze jednak z informacją o roli papieża w obaleniu systemu komunistycznego. W tym wypadku papież postrzegany jest w kontekście roli religii (nie tylko katolickiej) we współczesnym świecie, debat teologicznych i filozoficznych oraz polityki społecznej Kościoła. Obszernie przedstawia to zagadnienie Kagan, Ozment i Turner, pisząc o Janie Pawle II w rozdziale „The Christian Heritage”. Autorzy przedstawiają w nim główne nurty intelektualne w dwudziestowiecznej teologii i filozofii chrześcijańskiej różnych nurtów oraz głównych ich przedstawicieli. Wskazują także na zaangażowanie duchownych chrześcijańskich w problematykę polityczną i społeczną. Wymieniają wiele nazwisk, np. opozycyjnych wobec Hitlera duchownych protestanckich (Martin Niemöller, Dietrich Bonhoeffer), liberalnych teologów (Paul Tillich, Rudolf Bultmann), czy piszącego pod wpływem Kier-

²⁹ M. A. Farah, A. B. Karls, *World History. The Human Experience*, s. 876.

³⁰ Ibidem.

³¹ D. Kagan, S. Ozment, F. M. Turner, *The Western Heritage*, s. 1111.

³² M. Farah, A. B. Karls, *World History. The Human Experience*, s. 939.

³³ Idem, *World History. The Human Experience*, s. 1004.

kegaarda szwajcarskiego teologa Karla Bartha. Autorzy omawiają też główne tendencje ideologiczne i reformy w Kościele Katolickim oraz przedstawiają sywetki i poglądy kolejnych papieży: Jana XIII, Pawła VI i Jana Pawła II. Ten ostatni, jako jedyny, został wyróżniony w tekście zdjęciem z pierwszych lat pontyfikatu oraz obszernym tekstem źródłowym³⁴.

Jan Paweł II przedstawiony jest tutaj przede wszystkim jako znakomity teolog i głowa Kościoła. Autorzy krótko informują o polskim pochodzeniu papieża oraz jego wizytach w ojczyźnie, które zaktywizowały ruch „Solidarności” i przemiany polityczne. Piszą: *There is no question that his Polish origins helped make him an important factor in the popular resistance to Eastern Europe’s communist governments that developed during the 1980s. In this respect, his actions, both public and private, opened a new chapter in the relationship between church and state in modern Europe*³⁵.

Uwaga autorów koncentruje się jednak na dwóch innych zagadnieniach o charakterze ogólnym, wykraczającym poza polskość papieża czy regionalne problemy wschodniej Europy. Jan Paweł II jest postrzegany przede wszystkim jako mąż stanu i duchowny skali światowej. Autorzy koncentrują się więc na dwóch kwestiach. Po pierwsze, konserwyzm papieża w kwestiach doktrynalnych i liturgicznych, zahamowanie procesu przemian w Kościele i podkreślanie niekwestionowanego autorytetu swej władzy. Po drugie, zaangażowanie w umacnianie roli Kościoła w krajach Trzeciego Świata, z podkreśleniem kwestii sprawiedliwości społecznej z jednej strony, a surowego zakazu angażowania się księży w sprawy polityczne z drugiej³⁶.

Podręcznik prezentuje tekst źródłowy, zatytułowany „Pope John Paul II Discusses International Social Justice”. Studenci mają za zadanie zapoznać się z obszernym fragmentem tekstu encykliki papieskiej pod angielskim tytułem: „The Social Concerns of the Church”. Oryginalny tytuł łaciński „Sollicitudo rei socialis” nie jest podany. Data wydania encykliki, 30 grudnia 1987, została tu zastąpiona datą publikacji tekstu w „The New York Times” (20 lutego 1988). Wybrane przez autorów fragmenty dotyczą kwestii ekonomicznych współczesnego świata ze wskazaniem, że doktryna społeczna Kościoła nie jest „trzecią drogą” między liberalnym kapitalizmem i marksizmem, nie jest ideologią, ale teologią; wskazują na dyskryminację krajów rozwijających się w systemie międzynarodowym oraz na konieczność sprawiedliwości społecznej i ekonomicznej w wymiarze międzynarodowym. Autorzy stawiają pytania, na które studenci powinni odpowiedzieć po przeczytaniu tekstu: w jaki sposób papież rozumie problemy społeczno-ekonomiczne Trzeciego Świata i drogi ich rozwiązania³⁷.

Najobszerniej omawia rolę Jana Pawła II inny podręcznik autorstwa Thomasa Gree-ra i Gavina Lewisa. W rozdziale: „Pope John Paul II: Renewal of Catholic Tradition”, autorzy prezentują szeroki zakres problemów i kontrowersji tego pontyfikatu. Akcentują nie tyle polskość papieża, co jego walory intelektualne i osobiste. Jan Paweł II reprezentował

³⁴ D. Kagan, S. O z m e n t, F. M. T u r n e r, *The Western Heritage*, s. 1140–43; bardziej zwięzłe, ale podobny sposób prezentacji w książce J. J. S p i e l v o g e l, *Glencoe World History*, s. 892; idem, *Western Civilization*, s. 906–907, dodając nazwisko i poglądy Karla Rahnera.

³⁵ D. Kagan, S. O z m e n t, F. M. T u r n e r, *The Western Heritage*, s. 1143.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem, s. 1142: *How does the pope relate the fate of poorest nations to the international system of trade and finance? What evidence is there that the pope did not favor radical social action on the part of Roman Catholic clergy? How does this encyclical illustrate the pope’s concerns for non-European part of the world?*

konserwatywne poglądy w kwestiach życia i funkcji kapłańskich duchowieństwa (*urged the clergy to uphold traditional roles and rules*), ugruntował konserwatywny charakter władz Kościoła poprzez wybór kandydatów na biskupów i kardynałów. Autorzy wskazują na nieprzychylny stosunek papieża do teologii wyzwolenia. Przytaczają przykład Brazylii, największego katolickiego kraju świata, gdzie w 1995 r. zastąpił dotychczasowego arcybiskupa, popierającego teologię wyzwolenia, nowym, skrajnie konserwatywnym (*one strongly opposed to social reform in Brazil*)³⁸. Z kolei edycja „Hold World History” wskazuje na politycznie pozytywną stronę wizyty papieża na Kubie w roku 1998: *He called for an end to U. S. trade sanctions and asked Castro to allow religious freedom and social justice in Cuba*³⁹.

Greer i Lewis wskazują, że papież wielokrotnie opowiadał się przeciw zaangażowaniu duchownych katolickich w jakiegokolwiek formy aktywności politycznej. Jednakże sam nieustannie wypowiadał się w kwestiach politycznych w czasie swych licznych podróży duszpasterskich. Podkreślają szczególnie aktywność papieża w obronie pokoju, konsekwentnie opowiadającego się przeciw militarnej drodze rozwiązywaniu konfliktów, nieustannie apelującego o negocjacje i porozumienia międzynarodowe. Piszą o zaaprobowanym przez papieża liście duszpasterskim amerykańskiego episkopatu z 1983 r., „The Challenge of Peace”, ostrzegającym przed użyciem broni nuklearnej i apelującym o porozumienia rozbrojeniowe. Kwestie pokoju autorzy wiążą z papieskim atakiem na współczesną „kulturę śmierci” (*culture of death*), wykraczającym poza potępienie aborcji i eutanazji. Jan Paweł II wielokrotnie wypowiadał się również przeciwko karze śmierci, szeroko praktykowanej w większości stanów amerykańskich. Kwestia ta wywołała wiele kontrowersji w Stanach Zjednoczonych.

Papieskie apele o pokój światowy dyskutowane są w wielu innych podręcznikach. Np. Jackson J. Spielvogel w jednym ze swych podręczników prezentuje jako teksty źródłowe fragmenty przemówień i kazań Jana Pawła II pod tytułem: „Pope John Paul II: An Appeal for Peace”. Papież wzywa w nich nie tylko do podejmowania wysiłków na rzecz pokojowych rozwiązań konfliktów międzynarodowych, etnicznych, religijnych, ale i do budowania pokoju wewnętrznego, opartego na otwartości na innych, wzajemnym szacunku i zrozumieniu odmienności. Papież przypominał o religijnym obowiązku duchownych i świeckich zapobieganiu konfliktom i wojnom. W komentarzu autor pisze: *A strong believer in social justice, John Paul II has been a powerful figure in reminding Europeans of their spiritual heritage, — and constantly reminded leaders and laity of their obligations to prevent war*⁴⁰.

Greer i Lewis podkreślają, że polityka papieska głęboko rozczarowała liberalnych katolików, szczególnie w takich kwestiach, jak celibat duchowieństwa czy zakaz stosowania antykoncepcji. Szczegółowo dyskutują problem dopuszczenia kobiet do stanu kapłańskiego, który wywoływał głębokie kontrowersje w Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii. Zdecydowana opozycja papieska z jednej strony, a decyzja kościoła anglikańskiego o wyświęcaniu kobiet na księży z 1993 r., stawiała pod znakiem zapytania tendencje ekumeniczne. Z drugiej jednak strony, Jan Paweł II zainicjował historyczne spotkania ekumeniczne, np. spotkanie z patriarchą Konstantynopola w 1995 r. Autorzy podręcznika

³⁸ Th. Greer, G. Lewis, op. cit., s. 730.

³⁹ *Hold World History*, s. 925.

⁴⁰ J. J. Spielvogel, *Western Civilization*, s. 907.

krytycznie też ocenili próby organizowania katolickich misji na terenach byłego Związku Radzieckiego, historycznie będących pod wpływem prawosławia.

Podsumowując rozdział o pontyfikacie Jana Pawła II, szczegółowo omawiają wyjątkowe wydarzenie z marca 2000 r., gdy papież podczas mszy w Bazylice Św. Piotra przepraszał za grzechy popełnione w przeszłości przez katolików. Autorzy oceniają to jako ważny i niezwykle gest w historii Kościoła, szczególnie za grzechy w stosunku do Żydów, kobiet i mniejszości⁴¹.

HISTORIA POLSKI W PROGRAMACH EGZAMINÓW ADVANCED PLACEMENT

Na rynku księgarskim znaleźć można wiele wydawnictw przygotowujących studentów do egzaminów *Advanced Placement* z zakresu *World History* oraz *European History*. Najnowsza historia Polski ujmowana jest tutaj bardzo skrótowo. Przykładowo, jedna z książek *Princeton Review* z zakresu *World History*, autorstwa M. Armstrong, D. Daniel, A. Kanarek, A. Freer, oferuje zwięzłą charakterystykę okresu przemian w Polsce. Według tego podręcznika, po okresie zmagani politycznych w latach osiemdziesiątych doszło do porozumienia między rządem i opozycją, w wyniku którego w 1989 r. premierem został Tadeusz Mazowiecki, a w rok później Lech Wałęsa został wybrany prezydentem. Okres demokratyzacji określony jest w sposób niemal triumfalny: *During the 1990s, the economy improved swiftly as Poland introduced market-based reforms and new democratic constitution. Poland formally completed its integration into the West by joining NATO in 1999 and the European Union in 2004*. Autorzy konkludują nietypowo entuzjastycznie: *Quite a change*⁴².

John McCannon w innej popularnej edycji podręcznika przygotowującego do *AP exam* w zakresie *World History*, serii *Barron's Review*, wydarzenia w Polsce umieścił w części rozdziału, zatytułowanego „Unrest and reform in the Soviet Bloc”. Rosnące niezadowolenie zostało zapoczątkowane w Polsce. Związek zawodowy „Solidarność” pod przywództwem Lecha Wałęsy zainicjował dziesięciolecie protestu (*sparked a decade-long protest movement*), jednoczącego robotników, intelektualistów i duchowieństwo katolickie. W tym ujęciu Lech Wałęsa był jednym z najważniejszych dysydentów, obok Vaclava Havla, Andrieja Sacharowa i Eleny Bonner⁴³. W innych edycjach zawsze pojawiają się zwięzłe informacje o roli Wałęsy oraz Jana Pawła II⁴⁴.

Tematyka polska pojawia się także w przykładowych pytaniach egzaminacyjnych. Na przykład, pytanie dotyczy sukcesu „Solidarności” pod przewodnictwem Lecha Wałęsy

⁴¹ Th. Greer, G. Lewis, op. cit., s. 731.

⁴² M. Armstrong, D. Daniel, A. Kanarek, A. Freer, *Cracking the AP World History Exam 2006–2007 edition. Princeton Review*, 2005, s. 238.

⁴³ J. McCannon, *How to prepare for the AP World History*, wzd. 2, New York 2006, s. 369; Podobnie: R. O. Paxton, *Europe in the Twentieth Century*, wyd. 4, Thomson Wodsworth 2005, rozdz. 23: *The Revolution of 1989 and After*, s. 649–673, zawiera krótką informację o Polsce, s. 652. Reszta rozdziału poświęcona jest rozwojowi sytuacji w Rosji i innych krajach bloku komunistycznego. Wiele uwagi poświęca Havelowi i Czechosłowacji, uwzględnia również szczegóły konfliktu w Jugosławii i rozpadu tego państwa.

⁴⁴ D. Vess, *AP World History*, Piscataway 2006, s. 558.

(*Lech Walesa's Solidarity movement*). Wśród pięciu możliwych odpowiedzi tylko jedna, dotycząca poparcia ze strony Kościoła katolickiego jest poprawna⁴⁵.

KONKLUZJA

Zakres i sposób przedstawiania najnowszych dziejów Polski wyraźnie ewoluował w ciągu ostatnich kilkunastu lat. Zainteresowanie krajami bloku komunistycznego, kształtującą się opozycją, jej zróżnicowaniem i programami w poszczególnych krajach, a w wypadku Polski także okresem działalności „Solidarności”, procesem demokratyzacji życia społeczno-politycznego oraz przekształcaniem typu gospodarki, osiągnęło swe apogeum w ostatnich dwóch dekadach XX w. Na przełomie tysiącleci tematyka była stopniowo wypierana przez nowe światowe problemy polityczne, społeczne i gospodarcze. Zainteresowanie autorów programów i podręczników, zarówno szkolnych, jak i akademickich przeniosło się na inne regiony i problemy, np. kraje islamskie czy gwałtownie rozwijające się Chiny. W rezultacie proporcjonalnie zmalała ilość informacji dotyczących Polski.

Drugim charakterystycznym elementem prezentacji najnowszych dziejów Polski jest przesuwanie punktów ciężkości z bohaterskiej, jednoczącej społeczeństwo „Solidarności” na sytuację w regionie, z podkreśleniem roli Michaiła Gorbaczowa z jednej strony, a intelektualistów reprezentujących opozycję, jak np. Vaclava Havla z drugiej. Zmieniała się też percepcja roli Jana Pawła II, od „polskiego papieża” do obrońcy światowego pokoju, inicjatora pojednania katolików z Żydami, ale też twardego konserwatysty w sprawach dogmatycznych.

Amerykańskie podręczniki szkolne i akademickie oferują różnorodność interpretacyjną, wynikającą z odmienności percepcji wydarzeń i przypisywanego im znaczenia. Wybór podręcznika oznacza w praktyce wybór interpretacji, chociaż często konfrontowanej z odmiennymi punktami widzenia, oferowanymi przez zestaw obowiązujących lektur. Podręcznik pozostaje jednakże podstawowym źródłem wiedzy, studiowanym do egzaminów. W ten sposób następuje proces konstruowania w umysłach studentów obrazu najnowszej historii, w tym także historii Polski.

⁴⁵ N. B a r b e r, *Master the AP European History test. Teacher-tested strategies and techniques for scoring high*, ARCO Thomson Learning 2002, s.186: *A. the enormous amount of funding it received from the United Nations; B. the large military following Walesa amassed; C. the support of other Eastern bloc governments; D. the support of the Catholic Church; E. the support of the Polish government.*